

Filosofijos
fakultetas

Gerovės valstybės vystymosi galimybės ir rizikos Ukrainoje globalaus neapibrėžtumo sąlygomis

**Parengė Daiva Skučienė ir Romas Lazutka,
Vilniaus Universitetas, 2024**

Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-LU-24-11

Pagrindiniai projekto vykdytojai

Dr. Daiva Skučienė, Vilniaus Universitetas

Dr. Romas Lazutka, Vilniaus Universitetas

Dr. Tautvydas Vencius, Vilniaus Universitetas

Dr. Viktoriia Blyzniuk, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine (NASU)

Dr. Svitlana Shumska, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine (NASU)

Dr. Larysa Guk, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine (NASU)

Dokt. Anastasia Gaidai, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine (NASU)

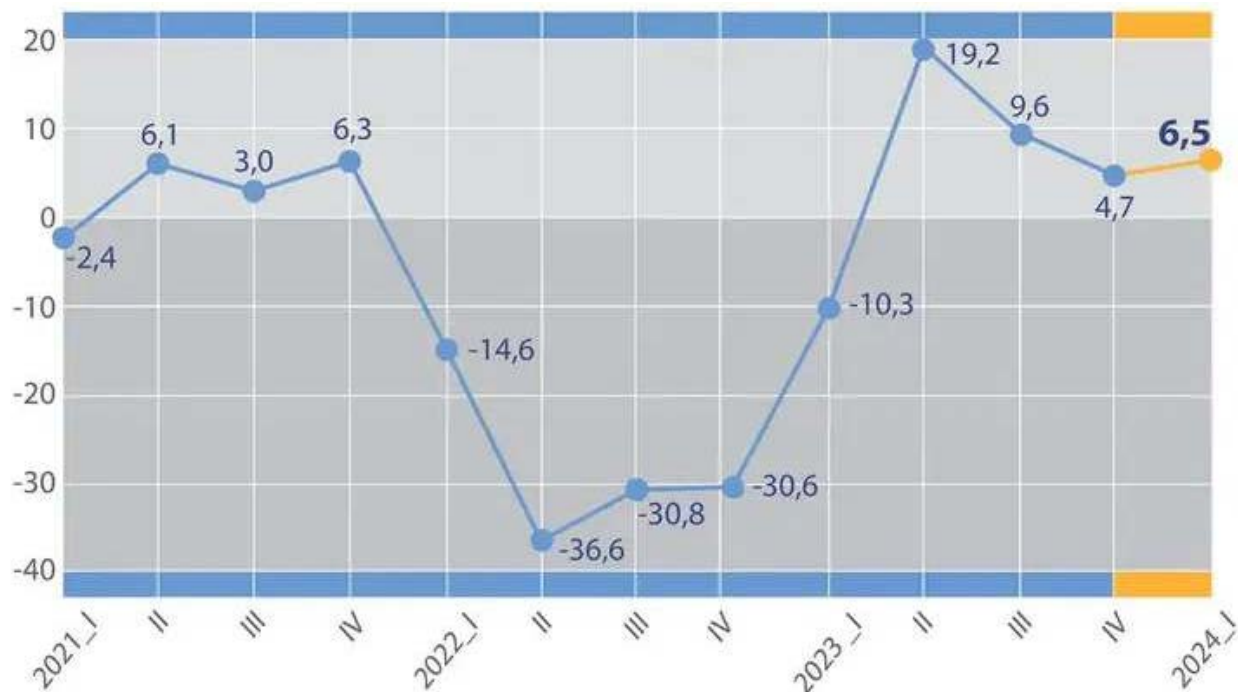
Apie projektą

Remiantis Lietuvos (Vilniaus universiteto) ir Ukrainos (Institute for Economy and Forecasting National Academy of Sciences of Ukraine (NASU)) mokslininkų bendradarbiavimu ir jungtine mokslinė veikla, šiuo projektu siekiama įvertinti Ukrainos gerovės valstybės vystymosi galimybes ir rizikas globalaus neapibrėžtumo kontekste.

Projekte yra įvertinama Ukrainos gerovės valstybės finansavimo apimtis ir struktūra globalaus neapibrėžtumo (ekonomikos vystymosi, geopolitinio konteksto, migracijos ir karo) sąlygomis; analizuojamas Ukrainos gyventojų gyvenimo lygis prieš karą ir karo sąlygomis, taip pat Ukrainos socialinės apsaugos modelis lyginamas su Lietuvos modeliu.

Pagrindiniai projekto rezultatai

Iki 2021 metų Ukrainos BVP augo apie 6,3% ketvirtame ketvirtyje. Tuo tarpu pirmųjų karo metų II ketvirtyje BVP smuko net iki 36.6%. Trečiaisiais karo metais stebimas BVP atsigavimas, susijęs su mokestinių pajamų augimu bei karine parama, kuri sudarė daugiau nei 100 milijardų dolerių iš užsienio iki 2022 metų vasario 24 dienos. Ukrainos Institutas (*angl. The Ukrainian Future Institute*) prognozavo BVP augimą 3,6% 2024 m. Tuo tarpu, Ukrainos Statistikos agentūra pakoregavo Ukrainos ekonomikos augimą iki 6.5% 2024 metais.

Šaltinis: Ukrstat

1 Pav. BVP dinamika, 2021-2024 m.

Tačiau Biudžeto deficitas išlieka karo metais tarp 14 ir 20 procentų. Nedarbo dinamika karo metais taip pat išaugo iki 24,5% 2022 metais ir vidutiniškai 14,5% 2024 metais. Infliacijos tempai taip pat pasiekė aukštumą 2022-2023 metais, tuo tarpu 2024 metais pastebimas infliacijos mažėjimas į prieškarinį lygį ir net neženkliai mažiau.

1 Lentelė. Makroekonominiai Ukrainos rodikliai

Makro rodikliai	2020	2021	2022	2023	2024 (Balandis, NBU)	2024 (Kovas, IMF)	2024 (Birželis, IMF)	2024 (Kovas, UIF)	2024 (Liepa, UIF)
BVP augimas (%)	-3,8	3,4	-29,1	5,3	3	3,5	2,5	3,6	3,6
Infliacija (%)	5	10	26,6	5,1	8,2	8,5	8	8,9	8,9
Nedarbas (%)	9,9	9,8	24,5	19,1	14,2	14,5	14,8	-	-
Budžeto deficitas, % nuo BVP	-5,2	-3,3	-16,3	-20,5	-18,4	-13,7	-14,2	-19,9	-15,7

Šaltinis: Ukrstat

Karo situacija Ukrainoje pakeitė Ukrainos darbo rinką, jos apimtis ir struktūrą dėl didelės apimties šalies gyventojų persikėlimo šalies teritorijoje ir mobilizacijos. Europos verslo asociacijos tyrimas 2023 metais parodė, kad net 74% darbdavių jautė personalo stoką 2023 metais, 17% dalinį

deficitą ir tik 7 % nejaute trūkumo¹. Darbo jėgos mažėjimas buvo sąlygotas ir didelės dalies šalies gyventojų migracijos iš šalies dėl karo ir mobilizacijos į Ukrainos gynybos pajėgas, o taip pat sektorialių pokyčių Ukrainos darbo rinkoje.

Išorinė finansinė ir karinė parama Ukrainai karo situacijoje buvo gaunama iš 41 šalies. Pagal IfW Kiel (Kiel Institute of the World Economy) dešimt didžiausių rėmėjų (mlrd. euro) yra: JAV - 75,1, Vokietija - 23,06; Jungtinė Karalystė - 16,9; Japonija - 12,41; Nyderlandai - 10,87; Švedija - 10,26; Danija - 9,37; Kanada - 8,2; Norvegija - 7,47, Prancūzija - 7,04.

Tuo tarpu Baltijos šalių parama sudarė 1,61 – LT; 1,28 - LV ir 1,2 - EE mlrd. Euro (žr. 2 lentelę).

2 Lentelė. Baltijos šalių parama Ukrainai
(nuo 2022 sausio 24 iki 2024 birželio 30; mlrd.; Eurais)

Šalis	Finansinė	Humanitarinė	Karinė	Karo pabėgėliams	Viso
Lietuva	0,04	0,10	0,74	0,73	1,61
Latvija	0,05	0,01	0,44	0,78	1,28
Estija	0,01	0,05	0,51	0,63	1,20

Karo nuostoliai Ukrainoje sudarė daugiau nei 499 mlrd. JAV dolerių. Tuo tarpu atstatymo poreikiai vien socialinei sričiai siekia apie 161,8 mlrd. JAV dolerių, iš kurių 44,5 skiriami socialinei apsaugai.

3 Lentelė. Nuostoliai ir atstatymo poreikiai Ukrainoje (JAV mlrd. doleriais)

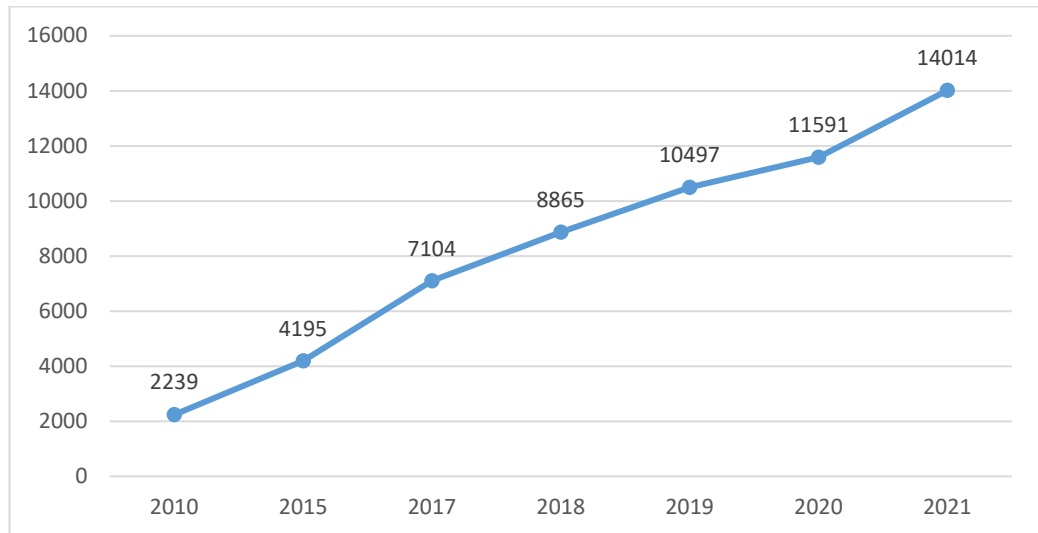
Sektorius /Sritis	Žala	Nuostoliai	Poreikiai
Viso	152.5	499.3	486.2
Socialiniai sektoriai	66.6	71.2	161.8
Būsto	55.9	17.4	80.3
Švietimo ir mokslo	5.6	6.9	13.9
Sveikatos	1.4	17.8	14.2
Socialinei apsaugai	0.2	9.5	44.5
Kultūrai ir turizmui	3.5	19.6	8.9

Šaltinis: The Third Rapid Assessment of Damage and Recovery Needs for Ukraine (RDNA3), covering the period from February 24, 2022 to December 31, 2023, was jointly prepared by the World Bank, the Government of Ukraine, European Union and UN services in coordination with humanitarian and development partners, academic circles, civil society organizations and the private sector .

¹ EBA. Three quarters of employers experience staff shortages in Ukraine - Access Mode: <https://eba.com.ua/try-chverti-robotodavtsiv-vidchuvayut-defitsyt-kadriv-v-ukrayini/>

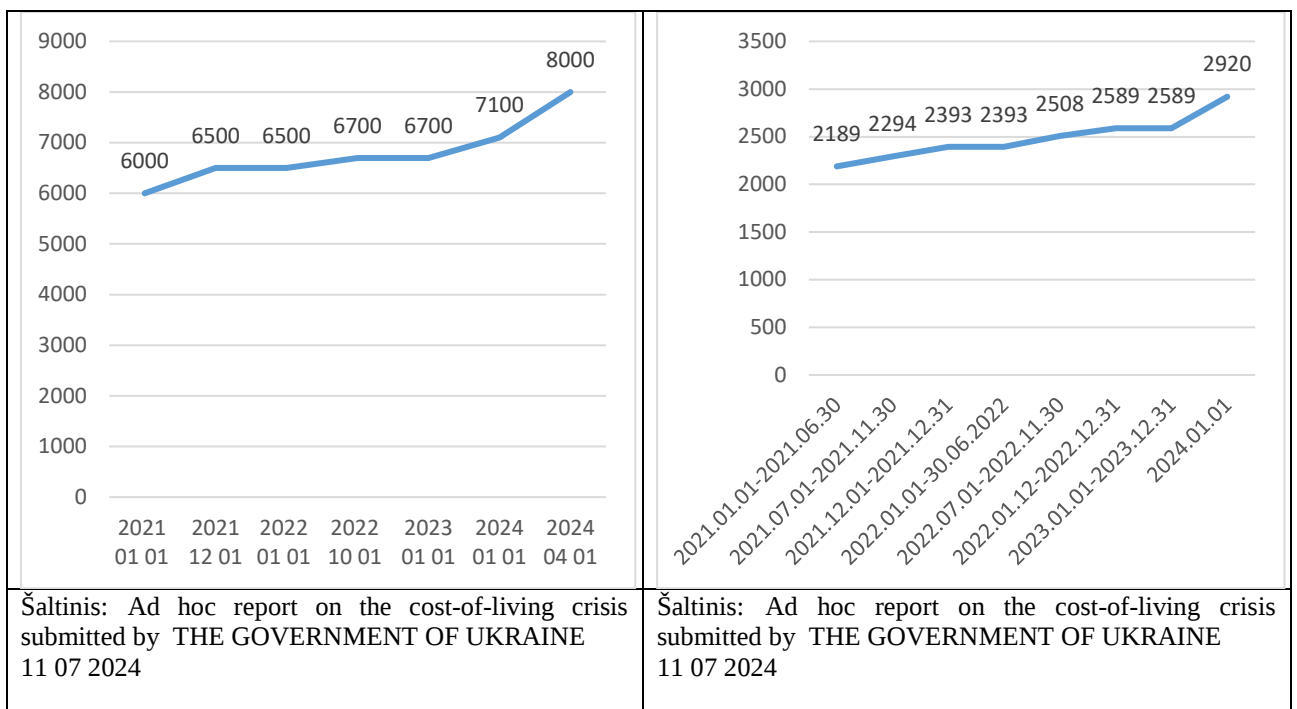
Gyvenimo sąlygos

Ukrainoje vidutinis darbo užmokestis per dešimt metų (2010 - 2021 m.) prieš karą didėjo (žr. 2 pav.). Pastebimas ir minimalių pajamų augimas karo laikotarpiu (žr.3 ir 4 pav.).

Šaltinis: Statistical Yearbook of Ukraine for 2021

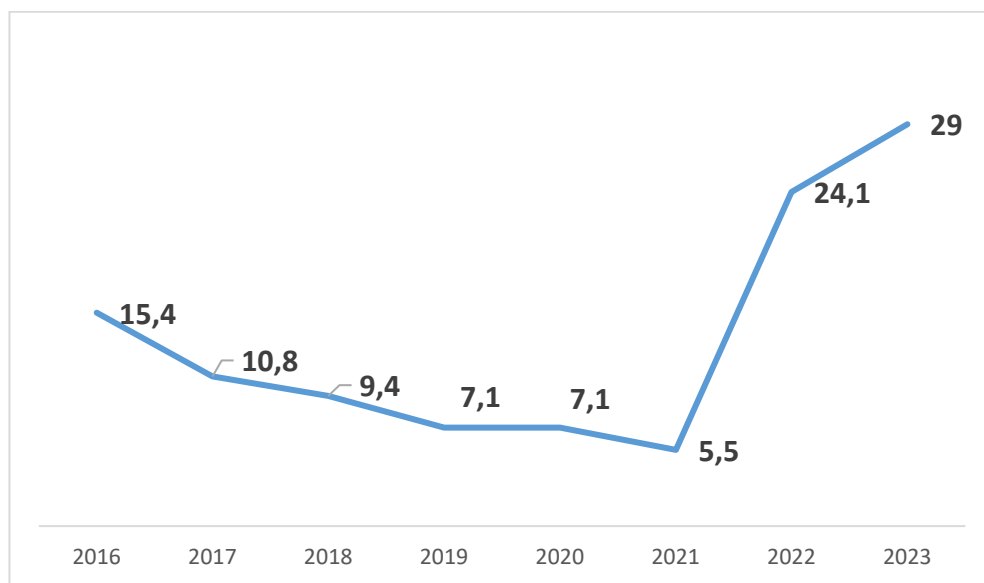
2 pav. Nominalaus vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio augimas (UAH)

3 pav. Minimalus darbo užmokestis (UAH)

4 pav. Minimalus vartojimo poreikių dydis (UAH)

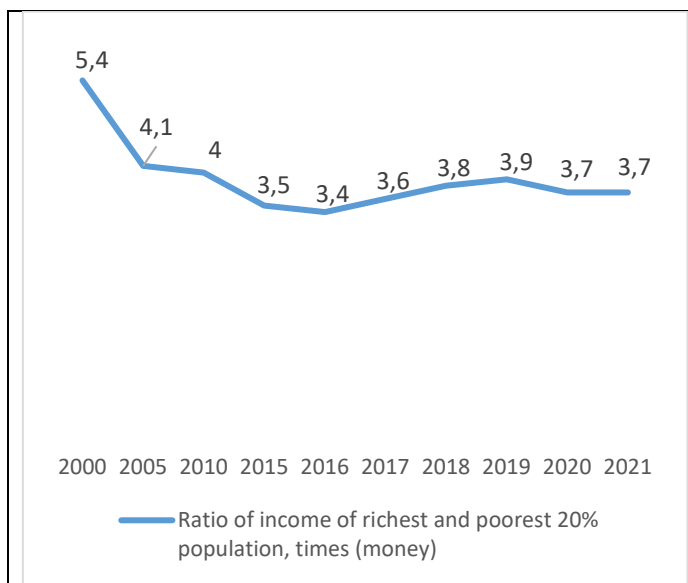
2021 m. mažėjo ir skurdo lygis (žr. 4 pav.). Karo situacija šalyje sukėlė didelį skurdo šuolį, apie penktadalis asmenų 2022 metais ir apie trečdalis 2023 metais gyveno šalyje su mažesnėmis pajamomis nei 5,5\$ per dieną.

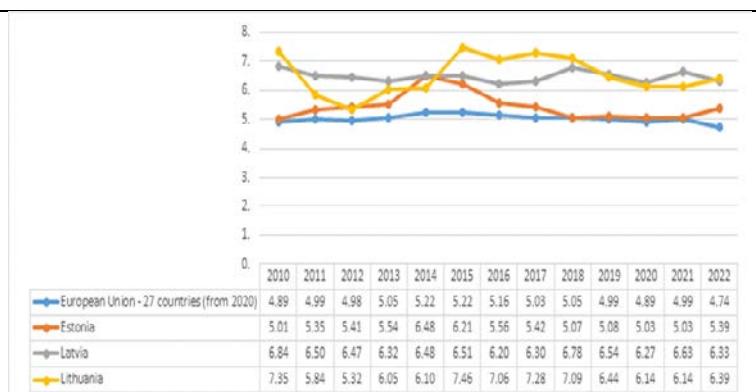
Šaltinis: Pasaulio Banko duomenys

5 pav. Gyventojų dalis gyvenančių mažiau nei už \$5.5 per dieną

Tuo tarpu pajamų nelygybė Ukrainoje tikrai nėra didelė lyginant su Baltijos šalimis.

Šaltinis: Statistical Yearbook of Ukraine for 2021

Šaltinis: Eurostat

6 pav. Turingiausiųjų 20% ir neturingiausiųjų 20% gyventojų pajamų santykis kartais

7 pav. Disponuojamų pajamų kvintilinis santykis S/S20

Didesniosios dalies Ukrainos gyventojų pajamos vienam asmeniui buvo tarp 3000 ir 6000 UAH (UAH apytiksliai yra 0,024 EUR) prieškariniu laikotarpiu (žr.4 lentelę).

4 lentelė. Gyventojų dalis pagal ekvivalenčias pajamas vienam asmeniui, (proc.), 2021

Monthly average per capita equivalent money income	Population percent	Urban	Rural
under 3000	6.9	4.1	12.4
3000,1-4000	14.2	11.3	20
4000,1-5000	16.6	16.1	17.4
5000,1-6000	16.5	15.4	18.6
6000,1-7000	12.3	13.7	9.6
7000,1-8000	10	11.3	7.5
8000,1-9000	6.8	7.3	5.4
9000,1-10000	5.8	6.9	3.8
10000,1-11000	3.3	4.3	1.5
11000,1-12000	2.1	2.7	1
over 12000	5.5	6.9	2.8

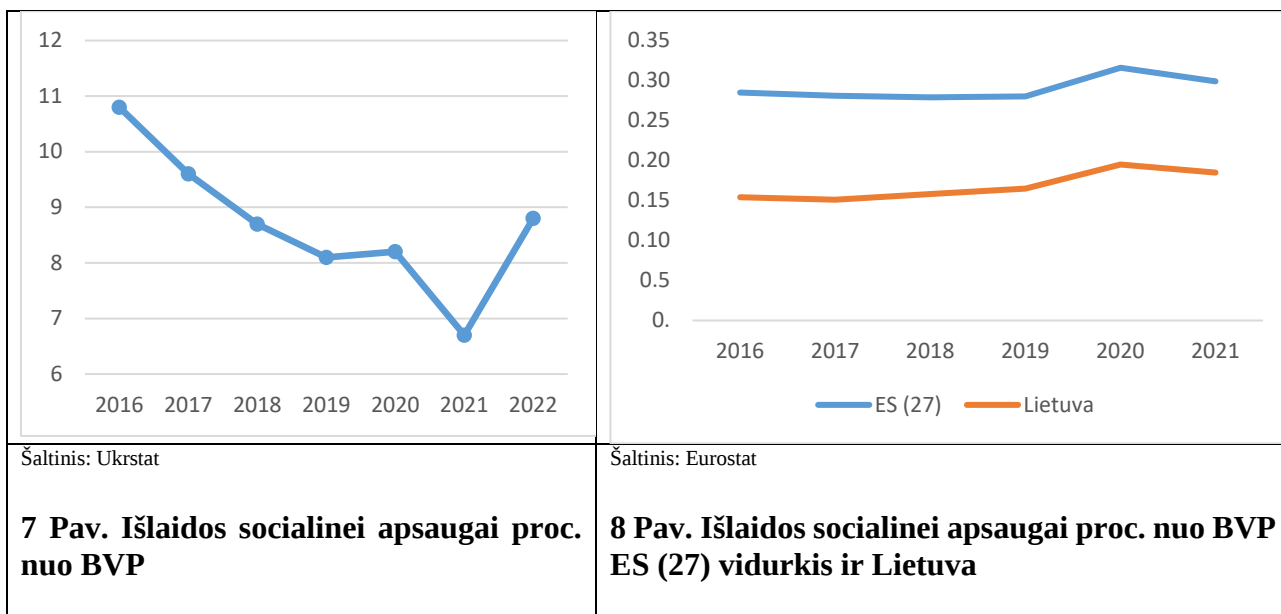
Šaltinis: Statistical Yearbook of Ukraine for 2021

Socialinės apsaugos modelis

Po Sovietų Sąjungos subyrėjimo Ukrainos socialinės apsaugos kūrimo ištakos siekia 1991 metus, kai valstybė įsipareigojo apsaugoti gyventojus nuo skurdo ir buvo priimti pirmieji teisės aktai, užtikrinantys garantijas ir išmokas nepasiturintiems gyventojams. 1999 metais buvo priimtas Minimalaus pragyvenimo lygio įstatymas (*angl. Subsistence minimum Law*), kuris apibrėžė socialinių išmokų dydį, paramą šeimoms su vaikais, nedarbo išmokas, stipendijas ir kitas išmokas atitinkamai Ukrainos Konstitucijos nuostatomis. Tačiau bėgant laikui minimalios pajamų garantijos ir dauguma socialinių išmokų atsiliko nuo minimalaus vartojimo dydžio. Todėl 2000 m. buvo priimtas Socialinės paramos mažas pajamas turinčioms šeimoms įstatymas.

1998 01 14 buvo priimtas „Privalomo socialinio draudimo įstatymas“, kuriame apibrėžtos privalomo valstybės socialinio draudimo rūšys: pensijos, ligos, nelaimingų atsitikimų darbe, nedarbo draudimas.

Išlaidos socialinei apsaugai Ukrainoje prieškariniu laikotarpiu stabiliai mažėjo ir vidutiniškai siekė apie 8 proc. nuo BVP, 2022 m. išlaidų augimas buvo susijęs su didėjančia parama gyventojams (žr. 7 pav.). Tuo tarpu Lietuvos išlaidos socialinei apsaugai taip pat ženkliai atsilieka nuo ES(27) vidurkio stabiliai nuo 2016 m. (žr. 8 pav.).

Ukrainos išlaidų socialinei apsaugai struktūroje dominuoja išlaidos pensijoms, kurios sudaro apie 69 procentus visų išlaidų socialinei apsaugai. Pensijų socialinis draudimas dominuoja Ukrainos socialinės apsaugos struktūroje. Pensinis amžius yra 60 metų, o draudimo stažo reikalavimai pensijai gauti yra didinami nuo 30 metų iki 35 metų 2028. Pensijos yra apskaičiuojamos pagal formulę, kuri susieja buvusį asmens darbo užmokestį ir įmokų mokėjimo koeficientą. Tuo tarpu įmokų mokėjimo koeficientas aprėpia laikotarpį, kuriame buvo mokėtos įmokos ir vertę, kuria yra įvertinta kiekvieni įmokų mokėjimo metai (nuo 2017 m. ji lygi 1,35 %). Minimalus draudimo stažas Ukrainoje yra 15 metų, taip pat ir Lietuvoje.

Vidutinė pensija Ukrainoje buvo 119 eurų (2023) ir siekė 27 proc. vidutinio darbo užmokesčio šalyje (2023). (*Pension Fund of Ukraine and Ukrstat duomenys*). Akivaizdu, kad sulaukę senatvės pensijos ukrainiečiai patiria neadekvačiai didelį pajamų sumažėjimą. Netekto darbingumo pensijos remiasi trijų netekto darbingumo grupių sistema.

Nedarbo išmokos dydis priklauso nuo draudimo laikotarpio ir buvusio darbo užmokesčio, taip pat nuo nedarbo trukmės. Minimali įmokų mokėjimo trukmė iki dviejų metų užtikrina 50 proc. buvusio darbo užmokesčio, o daugiau nei 10 metų - 70 proc. darbo užmokesčio. Pirmuosius tris mėnesius yra mokama 100 proc. nedarbo išmoka, sekančius tris mėnesius - 80 proc. ir galiausiai 70 proc. Mokėjimo trukmė yra iki 365 dienų.

Ukrainoje vaiko priežiūros išmoka yra testuojanti pajamas ir mokama iš socialinės paramos sistemos iki vaikui sueis trys metai.

Socialinės paramos išmoka mokama asmenims, kurie neįgijo teisės į draudiminę pensiją, asmenims su negalia ar tiems, kurių pajamos nepakankamos pragyvenimui šalyje. Socialinės paramos išmokos dydis yra apskaičiuojamas kaip skirtumas tarp šeimos vidutinių pajamų ir minimalių vartojimo poreikių visiems šeimos nariams. Tačiau socialinės paramos išmokų aprėptis ir dosnumas vis dar nepakankamas, todėl šios išmokos gavėjų pajamos labai atsilieka nuo skurdo rizikos ribos. Lietuvoje socialinė parama nepasiturintiems taip pat aprėpia tik nedidelę dalį skurdo rizikoje esančių asmenų, o vidutinės išmokos dydis yra apie tris kartus mažesnis už skurdo rizikos lygį.

Vykstant karo veiksams Ukrainoje pagrindinis iššūkis socialinei apsaugai yra užtikrinti šalies gyventojams minimalius vartojimo poreikius. Tuo tarpu ateityje rengiantis integruotis į

Europos Sąjungą ir siekiant užtikrinti Ukrainos gerovės valstybės stabilumą, stiprinant visuomenės atsparumą išorinėms grėsmėms bei pasitikėjimą valstybe ir demokratija, ateityje reikės radikaliau spręsti skurdo mažinimo, išmokų adekvatumo ir socialinės apsaugos finansavimo klausimus. Neabejotinai šalis turės svarstyti pensijų finansavimo didinimo ir jų dizaino klausimus, svarstyti pensinio amžiaus vėlinimo galimybes. Tai sumažintų neadekvačiai žemos pensijų pakeitimo normos ir pensininkų skurdo problemą.

Siekiant užtikrinti tėvams saugiai pasitraukti iš darbo rinkos ir auginti vaikus, būtų verta svarstyti draudiminės vaiko išmokos bent 6 mėn. laikotarpiui užtikrinimą, peržiūrint įmokų tarifus šiai draudimo rūšiai.

Siekiant užtikrinti socialinės paramos išmokos adekvatumą mažas pajamas turintiems asmenims/šeimoms, peržiūrėti minimalaus vartojimo poreikių dydį ir jo indeksavimą augant prekių ir paslaugų kainoms.

Suprantama, kad socialinės apsaugos sistemos pertvarkymo galimybės labai priklausys nuo ūkio atstatymo po karo bei ekonominės pažangos, t.y. tokių makroekonominių rodiklių kaip BVP augimas, infliacija, biudžeto deficitas ir kt.